

Müsaibim Özbəkistan Milli Universiteti-nin klassik ədəbiyyat kafedrasının müdiri, professor, Özbəkistan Yazıçılar Birliyinin ədəbi tənqid şöbəsinin sədri Həmidulla Baltabayevdir. O, həm də bugünlərdə işıq üzü görən Cəlil Məmmədquluzadənin “Poçt qutusu” adlı hekayələr kitabının redaktoru və sonsöz müəllifidir.

- Həmidulla müəllim, başlayaq elə “Poçt qutusu”ndan...

- Bu kitab həm özbək xalqı, həm Azərbaycan xalqı üçün son dərəcə əhəmiyyətli bir kitabdır. Kitabda dahi Azərbaycan yazıçısı, dramaturqu Cəlil Məmmədquluzadənin hekayə və qissələri toplanıb. Qeyd edirəm ki, hekayələri dilimizə məşhur tərcüməçi Usmon Qoçqor çevirib. Ön söz müəllifi akademik İsa Həbibbəyli, rəyçisi Qulu Kəngərlidir. Kitab Daşkənd şəhəri, “Mumtoz soz” nəşriyyatında işıq üzü görüb. Hesab edirəm

- Həmidulla müəllim, sonra Azərbaycan və Özbəkistan ədəbiyyatı barədə nə deyərdiniz?

- Azərbaycan ədəbiyyatı da, özbək ədəbiyyatı da çox qədim ədəbiyyatlardır. Abdulla Avlani, Heyrati, Munis Xarəzmi, Abdulla Kaxxar, Batu, Bəyani və başqaları klassik özbək ədəbiyyatının parlaq nümayəndələridir. Mən Əlişir Nəvainin adını ayrıca çəkmək istəyirəm. O, təkcə bizim deyil, ümumtürk ədəbiyyatına məxsusdur. Sizin klassik ədəbiyyatdan Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzulini qeyd etmək istərdim. Amma bizdə Füzulini daha çox sevirlər. Və hətta onu öz şairimiz kimi qəbul edirlər. Bizim tənqidlə tədbirlərimizdə, hətta toylarımızda belə onun qəzəllərini həm muğam kimi, həm də elə şeir kimi oxuyurlar.

Müasir özbək ədəbiyyatı isə XX əsrdən başlayır. Bu dövrə “cədid ədibləri” deyirik. Mənası yeni ədiblərdir. Onlardan Əbdurrauf Fitrət, Abdulla Avloni, Abdulla Qədiri, Abdülhəmid Çolpanı misal

ədəbi tənqidin indiki vəziyyəti necədir?

- Tənqid ədəbiyyatın barometridir, keyfiyyət göstəricisidir. Düzgün tənqid çox gözəl bir şeydir. Ədəbi tənqid üçün ilk növbədə əsərin təbiətini bilmək, başa düşmək lazımdır. Onu dərk etmədən heç bir əsəri tənqid etmək olmaz. Yazıçı isə əsəriylə özünü, xalqını

nar, nə də yada düşər. Mənim nəzərimdə klassika hər zaman bestseller olaraq qalacaq. Çünki onlar hər zaman sevilir, həm zaman dəbdədir və hər zaman da gərəklidir.

- Bu günün ədəbiyyatında nə çatışmır?

- Hazırkı ədəbiyyatda yeni vasitələr çatmır. Yeni ifadə vasitələri çatmır. Yeni sözlər, yeni terminlər həyatımıza gəldiyi kimi, ədəbiyyatda da uyğun şəkildə öz yerinə oturmaldır. Bundan başqa, mən demək istəyirəm ki, ədəbiyyatda elektronlaşma gecikir. Bu çox vacib bir məsələdir. İndi internet dövrüdür. Bunu danmaq olmaz. Necə ki mətbuat elektronlaşdı, qəzetləri, jurnalları müəyyən qədər saytlar əvəz etdi, elə o cür formada da, elə o cür sürətlə də ədəbiyyat elektronlaşmalıydı. İndiki nəsl insanlar kağız formatında olan kitabları sevmir. Ümumiyyətlə, ona bütün informasiya internet vasitəsilə gəlir. Yeni gənclər bu cür qəbul edir bunu. Ona görə də kitablar da mətbuat kimi mütləq şəkildə elektronlaşmalıdır. Eybi yox, qoy gənclər həmin əsərləri belə oxusun. Telefonlarına, planşetlərinə yükləyib oxusunlar. Amma tək mütaliə etsinlər.

- Özbəkistanda mütaliə səviyyəsi necədir indi?

- Sovet İttifaqı dağılandan sonra bizdə də xeyli aşağı mütaliə səviyyəsi düşmüşdü. Daha o dövrlərdəki kimi yüz minlərlə tirajla kitab çap olunmurdu, oxunmurdu. Kitab, ədəbiyyat çox ağır bir dönməni yaşayırdı. Bizim ölkədə indi ədəbiyyata, kitaba, mütaliəyə qayıdış dövrünü yaşayır. İnanıram ki, tezliklə mütaliə səviyyəsi də yenidən yüksələcək. Çünki biz bu istiqamətdə müəyyən işlər aparır, buna can yandırırıq.

- Yazıçı olmaq, ümumiyyətlə, əsər yazmaqdan ötrü ilk növbədə nə lazımdır?

- Nəvainin misrası var: “Mən özümü tapmasam, xalq məni necə tapar”. Hər bir müəllif ilk növbədə özünü tapmalı, özünü dərk etməli, anlamalıdır. Ondan sonra yazmalıdır. Belə olduğu halda oxucular da onu anlayar. Bu yerdə Anarın “Anlamaq dərdi” adlı əsəsini yadıma düşdü. Bu əsərdə çox dərin mətləblərə toxunulur. Mən tələbələrə də o əsəri oxumağı tövsiyə edirəm.

- AMEA-dakı konfransda “İlin alimi” adına layiq görüldünüz.

- Mən heç vaxt heç nə gözləmirəm. Bu mənim üçün böyük bir sürpriz oldu. AMEA məni buna layiq görüb. Mənə verdikləri bu yüksək dəyəərə görə hər kəsə, xüsusilə də, akademik İsa Həbibbəyliyə təşəkkürümü bildirirəm. Və sonda demək istəyirəm ki, ədəbiyyat hər bir xalqın güzgüsü, aynası olaraq hər zaman ədəbiyyat yaşayacaq.

Söhbətləşdi:
Xanım Aydın

Tənqid ədəbiyyatın barometridir

Həmidulla Baltabayev: “Poeziya qəlb aynası, proza isə həyat aynasıdır”

ki, Cəlil Məmmədquluzadənin “Poçt qutusu” kitabı özbək dilinə tərcümə olunaraq çap olunması özbək xalqı üçün böyük bir töhfədir. Çünki biz böyük bir türk ağacının yarpaqları, meyvələri. Bu ağacın kökü birdir, o bir kökdən qidalanır. Müasir insanlar öz kökünü, tarixini bilmək istəyir. Bu tarix istər azərbaycanlı olsun, istər özbək olsun, istər türk, qazax - hansı türk olur olsun hamısı üçün bir tarixdir... Gələcəyə yaxınlaşmaq üçün mütləq keçmiş bilmək, keçmişə bağlı olmaq lazımdır. Bu baxımdan “Poçt qutusu” olduqca əhəmiyyətlidir. Həm də iki xalqın bir-birinə daha da yaxınlaşmağında müstəsna rolu olacaq.

Mən “Molla Nəsrəddin” jurnalı haqqında da danışmaq istəyirəm. O jurnal bütün türk elində ilk satirik jurnal olaraq tarixə düşüb. Bizdə də ona oxşar “Muştum” (“Yumruq”) adlı satirik jurnalı vardı, o bu gün də nəşr olunur. Və biz onu “Molla Nəsrəddin”in qardaşı hesab edirik. Sizin “Molla Nəsrəddin” jurnalınız sayəsində Cəlil Məmmədquluzadə Özbəkistanda yaxşı tanınır və çox sevilir. Ona görə də bu kitabın da çox seviləcəyinə əminəm.

çəkə bilərəm. Bunlar yeni özbək ədəbiyyatının baniləridirlər. Qafur Qulamiylə Azərbaycanın görkəmli şairləri Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəmin çox gözəl yaradıcılıq əlaqələri olub. Eyni zamanda əslən azərbaycanlı ədiblərin Özbəkistanda, özbək ədiblərinin Azərbaycanda yaşaması, fəaliyyət göstərməsini də qeyd edə bilərəm. Bu cür əlaqələr hazırda da davam edir. Müasir dövr Azərbaycan yazıçılarının Anar, Elçin, Ramiz Rövşən, Bəxtiyar Vahabzadənin əsərləri özbək dilinə tərcümə olunub və Özbəkistanda çox məşhurdurlar. Ölkə boyu bütün kitabxanalarda bu kitablar var və oxucular arasında çox maraqla qarşılanırlar. Bu cür kitablar Azərbaycan ədəbiyyatının ölkəmizdə tanınmasında böyük rol oynayır.

O ki qaldı gənclərə yeni dövr şair və yazıçıların əsərləri hələ ki indi-indi dilimizə çevrilir, kitablar çap olunur və onları da tanımağa başlayırıq. Bu da çox sevindirici haldır.

- Özbəkistan Yazıçılar Birliyinin ədəbi tənqid şöbəsinin sədrisiniz. Bəlkə, bir az ədəbi tənqiddən danışsaq. Özbəkistanda

təmsil edir.

- İndi bütün dünyada belə bir tendensiya var ki, poeziyaprozaya udur. Sizcə də, belədir?

- Özbəkistanda poeziya prozadan həmişə bir mərtəbə yüksək olub. Bu, həmişə belə olub, indi də belədir. Hətta Nəvaini bir misrasında deyilir ki, qəzəlin mərtəbəsi olduqca yüksəkdir. Bizdə poeziya çox sevilir, oxunur. Düzdür, prozanın imkanları poeziyadan daha çoxdur. Yeni fikri, ideyanı tam ifadə etməkdən ötrü prozada üfqlər daha genişdir. Poeziya könül aynası, qəlb aynası, proza isə həyat aynasıdır. Həyatda baş verən bütün hadisələri prozada daha rahat, daha geniş əks etdirmək mümkündür. İstər məişət mövzusu olsun, istər sevgi mövzusu olsun, istər də daha global məsələlər olsun. Yeni insanlar prozada daha çox öz yaşıntılarını görə bilirlər. Elə ona görə də prozaya daha çox üstünlük verir, nəsr əsərləri oxumağa çalışırlar. Bunu elə kitabxanalardan da görmək mümkündür... Poeziyada isə imkanlar bir qədər məhdud olsa da, könlüldən gəlir. Deyirlər ki, poeziya bir anın hayqırtısıdır. Bir anın duyğusu, hissidir. Prozada isə bayaq qeyd etdiyim kimi, imkan daha genişdir.

- İndi bestsellerlər daha çox dəbdədir. Onlara münasibətiniz necədir?

- Bütün dünyada bestseller yazırlar. Onlar bizim oxuduğumuz, sevdiyimiz ədəbiyyatdan çox fərqlidirlər. Mən deyərdim ki, bestsellerlər bazar dəbinin məhsuludur. Bazarda əlbəttə ki, şou olmalıdır. Şouyla, bir zərbəylə, bir hərəkətlə kitabın bütün tirajını bir andaca satmaq mümkündür. Bu dövrü xarakterdə olan bir şeydir. Bestseller daimi ola bilməz, yeni uzunmüddətli sevilə bilməz. Bu gün bestseller olan kitab, ən çox satılan, ən çox sevilən kitab iki ildən sonra heç kimə nə maraqlı olar, nə ali-